

*Халіна Рачек, доктор Університету імені Марії Кюрі-Склодовської
Люблін
Польща*

ПАТРІОТИЗМ ЯК МОРАЛЬНА ЦІННІСТЬ У ВИХОВАННІ ПОЛЬСЬКОЇ МОЛОДІ ЗА ЧАСІВ ДІЯЛЬНОСТІ КОМІСІЇ НАРОДНОЇ ОСВІТИ (1773 – 1795 РОКИ)

У статті йдеться про те, що на рубежі XX – XXI століть, ми стаємо свідками поступового зникнення у польському суспільстві таких життєво важливих цінностей, як патріотизм, альтруїзм тощо. У зв'язку з цим, у програмі морального виховання у школі необхідно звернути особливу увагу на патріотичне виховання молоді. Під час реалізації цього завдання корисним може виявитися досвід Комісії Народної Освіти.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні, на рубежі XX – XXI століть, ми стаємо свідками поступового зникнення у польському суспільстві таких життєво важливих цінностей, як патріотизм, альтруїзм тощо. Популярним, особливо в середовищі молоді, стає пропагування егоїстичного ставлення до життя. Прихильники такої життєвої позиції найбільше значення надають успішному розвитку власної професійної кар'єри, великим заробіткам, досягненню визначного становища у суспільстві. Прагнучи досягнути поставлену перед собою мету, такі люди не задумуються над тим, чи їх дії служать рідній країні, суспільству, котре їх виховало. Прикладом може бути мотивована пошуком вищих заробітків еміграція лікарів, які вважають себе передовсім європейцями, громадянами світу, а лише в наступну чергу – громадянами власної країни. У зв'язку з цим, у програмі морального виховання у школі необхідно звернути особливу увагу на зацікавлення учнів своєю країною, її потребами, працею задля її розвитку, тобто на патріотичне виховання молоді. Під час реалізації цього завдання, корисним може виявитися досвід Комісії Народної Освіти. Адже за часів її діяльності було створено новітній виховний ідеал поляка – прогресивного громадянина, патріота, котрий розуміє потреби Батьківщини; має широкі духовні горизонти, а в той же час тверезо оцінює умови, в яких живе; любить рідний народ, але й розуміє, що цю любов треба довести працею, а якщо виникне така потреба – участю у захисті держави.

Основою концепції громадського і патріотичного виховання Комісії був утилітаризм проголошуваних гасел, користь, яка виникала б з

них для держави в цілому та кожного члена суспільства зокрема. Йшлося про важливість усвідомлення молоддю, що любов до Батьківщини – це не тільки піднесені слова та високі прагнення, але й уміння діяти, ефективно і відповідно до реальних обставин та потреб [2].

У добу просвітництва в багатьох країнах Європи мали місце спроби модернізації системи освіти. Освітні проблеми стали проблемами не тільки культурної, але й суспільної політики. За мету ставилися такі суспільно-економічні зміни, що, з одного боку, створювали б кращі умови існування для окремих індивідумів, а з іншого, вели б до подальшого зміцнення та розвитку усієї держави [3].

Створення в Польщі у 1774 році Комісії Народної Освіти було спричинене зміною існуючого способу мислення усього суспільства, перш за все, шляхти – стану, котрий тримав у своїх руках долю держави [5]. Складна політична ситуація держави, загроза втрати незалежності змушували польських реформаторів шукати порятунку шляхом зміцнення держави у всіх галузях життя. Було прийняте рішення про реорганізацію держави та модернізацію апарату влади, завдяки яким можна було б послідовно змушувати шляхту й магнатів до виконання законів та розпоряджень, якими вони нехтували. Знаряддя на шляху досягнення цієї мети повинні були стати освіта й виховання, завдяки яким шляхта могла б здобути відповідну загальну освіченість, необхідні знання у царині природничих наук та економічні навички, потрібні їй для продуктивнішого ведення господарства. У той же час, здобуті суспільно-політичні знання дали б їй змогу правильно зорієнтуватися в ситуації та допомогли б ефективно боротися за нову організацію держави.

ПАТРІОТИЗМ ЯК МОРАЛЬНА ЦІННІСТЬ У ВИХОВАННІ ПОЛЬСЬКОЇ МОЛОДІ ЗА ЧАСІВ ДІЯЛЬНОСТІ КОМІСІЇ НАРОДНОЇ ОСВІТИ (1773 – 1795 РОКИ)

Перед загрозою економічного, політичного й культурного занепаду Речі Посполитої, необхідне було проведення реформ, однією з найважливіших, найбільш термінових серед яких була реформа освіти.

Завдяки діяльності Комісії Народної Освіти польська освіта пережила глибокі зміни. Комісія становила незалежну правно-адміністративну установу, яка мала всі риси міністерства освіти. До її відання було передано усі види шкіл. Комісія підпорядковувала систему освіти державі, завдяки чому уряд міг впливати на виховання молоді. Комісія зліквідувала залежність школи від Церкви; модернізувала програми й методики навчання; ввела точні та природничі науки, а також нові підручники; започаткувала планову освіту вчителів та упорядковувала їх суспільний і юридичний статус. Реформуючи університети, Комісія позитивно вплинула на розвиток наукових досліджень. Крім того, Комісія створила систему шкільної ієрархії та гарантувала домінуючу роль в освіті польській мові [9].

У складній політичній ситуації, коли виникла загроза втрати суверенітету держави, видатні державні мужі скерували свій погляд на молоде покоління. Вони побачили можливість відбудови держави, якій загрожувало знищення, у докорінній зміні виховання молоді. Розуміючи, що молоді люди – це майбутні громадяни країни, треба було так покерувати їх вихованням, щоб у майбутньому вони не допустили її занепаду. Вони повинні збудувати сильну державу, а при потребі, і захистити її. Навчити їх цьому мали саме створювані та керовані державою школи, доступні для всіх громадян, котрі прагнули освіти.

У той період значна частина молоді, що походила з найбагатших шляхетських родин, взагалі не вчилася у школах. Заможні батьки наймали своїм дітям приватних гувернерів та вчителів, часто іноземців, котрі не були відповідно приготовлені до вчителювання. Хлопців батьки віддавали до монастирських бурс або до приватних пансіонів, де вони мали навчитися хороших манер. Для завершення освіти їх посилали за кордон [4].

Такий спосіб виховання шляхетської та магнатської молоді відповідав тодішній моді, але не давав ґрунтовної освіти, не готував молодих людей до дорослого життя, до керування польською державою. Такі молоді люди не знали нічого про країну, в якій жили, не знали її історії, культури, мови, не розуміли її потреб. Крім того, вони часто вкрай погордливо ставилися до всього, що рідне, польське. Ось чому ані існуюче шкільне

виховання, що відбувалося головним чином у єзуїтських колегіях, ані домашнє виховання не могли стати на висоті завдання приготування майбутніх освічених, відданих Батьківщині громадян-патріотів.

Розв'язання усіх організаційних питань, пов'язаних з керуванням освітою, становило лише початок досягнення основної мети, поставленої перед Комісією, а саме – здійснення реформи навчально-виховної програми, щоб вона в майбутньому могла реалізувати новий виховний ідеал – виховання справжнього громадянина Речі Посполитої, котрий умів би підпорядковувати власні інтереси інтересам суспільства та держави. Ідеал цей відповідав вимогам віку просвітництва та спирався на тодішні знання про людину й суспільство. Водночас він пов'язував працю в школі та виховання молоді з потребами польського народу і польської держави.

Громадянське виховання розумілося дуже широко. В принципі, мова велася про сукупність впливів на людську психіку та уми школярів, здійснюваних як за допомогою змісту навчальних програм, так і шляхом створення відповідної виховної атмосфери. У школах, якими керувала Комісія, на це був спрямований весь комплекс програм. Крім того, існували також окремі предмети, що мали особливе значення для формування громадянської свідомості, спрямовували розум та психіку вихованців у визначеному Комісією напрямі, ознайомлювали учнів з їх Батьківщиною, розвивали патріотичні почуття. Роль таких предметів виконували етика, польська мова, латина, право та історія [1].

Творці шкільних програм підкреслювали, що всі предмети, які викладаються у школі, пов'язані між собою та взаємно доповнюються. Наприклад, саме тому уроки права, етики та історії вів один і той же вчитель. Він повинен був “посилаючись на науку про те, що добре з точки зору моралі, змушувати учнів задумуватися про ті моральні уроки, які дає нам історія, у якій багато прикладів справедливості, добродійництва, любові до Батьківщини, ощадливості, щедрості, вдячності” [1, 178].

Переконавання про дидактичне значення історії, про необхідність використання цього предмету для громадянського, патріотичного виховання учнів у школах Комісії, було чимось загальновідомим і не підлягало дискусії. Саме при нагоді пізнання історії, шляхетська молодь довідувалася, що для щастя народу й держави повинні існувати закони та установи, що відображали б інтереси громадян в цілому; що щастя народу залежить від того, чи існуючі

ПАТРІОТИЗМ ЯК МОРАЛЬНА ЦІННІСТЬ У ВИХОВАННІ ПОЛЬСЬКОЇ МОЛОДІ ЗА ЧАСІВ ДІЯЛЬНОСТІ КОМІСІЇ НАРОДНОЇ ОСВІТИ (1773 – 1795 РОКИ)

закони справедливі, а справедливі ті закони, які не кривдять жодного суспільного стану. Кожний громадянин зобов'язаний бути законослухняним та шанувати законні державні установи. Держава повинна мати боєздатну армію, яка змогла б захистити країну від будь-якого зовнішнього втручання.

Таким чином, викладання історії повинно було ознайомити учнів з прикладами поведінки, які можна було б використати при викладанні етики, права та суспільних наук. Ось чому не мало вирішального значення те, що велося викладання історії стародавнього світу, адже йшлося про приклади, які можна було б відповідно інтерпретувати, а не про знання історії.

Знання минувшини рідного народу, епох його величчя та слави давала шляхетській молоді, розвиваючи у ній гордість власним народом, любов та відданість йому, історія Польщі. Загальні висновки, до яких приходили учні внаслідок аналізу історії рідної країни, повинні були змусити їх задуматися над причинами її занепаду та шляхами виправлення існуючої складної ситуації, над необхідними реформами права і державних установ Речі Посполитої, над підвищенням рівня освіти, врешті-решт, над створенням збройних сил, що могли б захистити державну незалежність [7].

Негативні приклади і висновки з їх аналізу мали переконати молодь, наскільки небезпечно може виявитися байдужість щодо поганих вчинків, поганих законів та поганого уряду.

Я. Тшинадельський [10] підкреслює, що чимось абсолютно новим, раніше незаниманим, прогресивним у введеній Комісією Народної Освіти програмі були визначення, пов'язані з любов'ю до Батьківщини, вихованням свідомого патріотизму та відповідальності за рідну землю, а також намагання надати почуттям прив'язаності до Батьківщини активної форми праці для загального блага.

Існувало переконання про те, що відповідне виховання шляхетської молоді, а також дітей селян та ремісників, допоможе перемогти класові антагонізми і приведе до згідної, щасливої співпраці для блага спільної держави, спільної Батьківщини.

У зв'язку з тим, що селяни і шляхта займали в державі різне місце, поняття “Батьківщина” по-різному сприймалося у парафіяльних та шляхетських школах [6]. Тільки шляхта мала всі права, тільки шляхтич був громадянином. Любов шляхтичів до Батьківщини повинна була брати свій початок “з джерела любові до батьків, з прив'язаності до братів, сестер та близьких /.../

Всі люди, завдяки вихованню, або навіть завдяки самій природі, місце, у якому вони прийшли на світ, у якому їх виховали їх батьки, у якому знаходиться їх маєток, люблять дуже, більше над усі інші місця; бажають своїм землякам кращої долі, ніж іншим людям і хотіли б бачити, як їх місто, село, країна повниться всілякими гараздами, а всі навколо віддають їй честь та славу” [8, 42].

Водночас, діти селян розуміли поняття “Батьківщина” у значно вужчому, ніж діти шляхти, значенні. Їх Батьківщина – це, власне кажучи, “батьківщина”, місце, де вони народилися і живуть. “Любов до свого народу, до своєї країни не повинна приносити шкоду тій любові, з якою ми повинні ставитися до всіх людей з усіх народів. Однак прив'язаність до своєї країни, до людей, серед яких ми живемо, заслуговує на схвалення. Цю прив'язаність ми виражаємо тоді, коли намагаємося і працею, і маєтком служити Батьківщині, коли, шукаючи загального блага, не домагаємося вигоди для нас самих” [8, 43].

Виховна концепція Комісії Народної Освіти, створені нею навчальні програми не були чимось відірваним від загальноєвропейських наукових та педагогічних досягнень. Вони відповідали духові епохи, у якій виникли. Однак Комісія зуміла пристосувати їх до внутрішніх, польських потреб, використати їх в актуальній тоді ситуації, надати їм певного оригінального характеру. Заняття з етики (морального виховання) повинні були сформувати в учнях низку чеснот, які ділилися на “чесноти економічні”, “політичні” та “суспільні”. “Економічні чесноти” повинні були прищепити учням переконання, що власне збагачення водночас становить збагачення країни. При цьому формувалися такі риси, як спритність, хазяйновитість, ощадливість, працьовитість тощо. “Політичні чесноти” – це любов до Батьківщини, готовність піднятися на її захист, повага до закону та державних установ. “Суспільні чесноти” повинні були залагоджувати міжстанові та внутрішньостанові конфлікти. Особливе значення серед них мали доброзичливість, повага до людини та взаєморозуміння.

Висновки. Ефекти, які принесла діяльність Комісії Народної Освіти, виявилися безцінними для польського народу. Завдяки ній ідеал громадянського та патріотичного виховання існував у роки неволі, допомагаючи витримати це тяжке випробування та успішно протистояти денационалізації. Крім того, він сприяв формуванню національної свідомості і спонукав до організації збройних повстань проти загарбників, стимулював розвиток польської літератури та спричинився до

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ МАГІСТЕРСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ ОСВІТИ

виникнення численних форм підпільної просвітницької діяльності, яка ставила собі за мету поширення знань про Польщу та її культуру.

1. Bartnicka K. /1973/, *Wychowanie patriotyczne w szkołach Komisji Edukacji Narodowej*, Warszawa.

2. Dutkova R. /1973/, *Komisja Edukacji Narodowej, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk*.

3. Jobert A. /1979/, *Komisja Edukacji Narodowej w Polsce, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk*.

4. Kollataj H. /1979/, *Stan oświecenia w Polsce w ostatnich latach panowania Augusta III (1750 – 1764)*, Wrocław – Warszawa – Kraków –

Gdańsk.

5. Lewicki J. /1923/, *Geneza Komisji Edukacji Narodowej*, Warszawa.

6. Mizia T. /1972/, *O Komisji Edukacji Narodowej*, Warszawa.

7. Mrozowska K. /1985/, *Funkcjonowanie systemu szkolnego Komisji Edukacji Narodowej na terenie Korony w latach 1783 – 1793*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź.

8. Piramowicz G. /1785/, *Elementarz dla szkół parafialnych narodowych*, Warszawa.

9. Suchodolski B. /1972/, *Komisja Edukacji Narodowej na tle roli oświaty w dziejowym rozwoju Polski*, Warszawa.

10. Trzynadelski J. /1976/, *Komisja Edukacji Narodowej*, Wrocław.

Віктор Берека, кандидат педагогічних наук, доцент,
ректор Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ МАГІСТЕРСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ ОСВІТИ

У статті стверджується, що складовими змісту магістерської підготовки майбутніх менеджерів освіти є цикл гуманітарних і соціально-педагогічних дисциплін, а також професійної та практичної підготовки. Стверджується, що головними завданнями програм є формування комплексного погляду майбутнього управлінця на свою професійну діяльність, ознайомлення магістрантів з актуальними проблемами сучасної управлінської науки і практики.

Актуальність проблеми. Сучасний світ живе новими ідеалами, серед яких чільне місце посідають процес глобалізації та перехід до інформаційного суспільства, вони вимагають оновлення парадигми освіти та підготовки кваліфікованих, професійно мобільних кадрів, здатних до ефективної управлінської діяльності. У світлі таких вимог зростає необхідність розв'язання проблеми підвищення якості професійної освіти, складовою якої є вищий навчальний заклад.

Методика основ магістерської підготовки майбутніх менеджерів освіти (мета, зміст, завдання й принципи положення, форми і методи реалізації) розробляється вітчизняною педагогічною наукою з урахуванням світових та національних філософських, психолого-педагогічних та соціально-педагогічних реалій.

Рівень дослідження проблеми. Проблеми визначення змісту магістерської підготовки майбутніх менеджерів освіти присвячені роботи

таких науковців: Л.М. Ахмедзянова, В.О. Бодрова, І.А. Дмитрієва, В.І. Дутова, А.О. Крилова, Я.В. Крушельницької, І.Ф. Ломова, М.В. Макаренка, В.Л. Марищука, А.І. Нафтульєва, І.М. Ілатонова, В.А. Пухова, В.О. Сухомлинського, Ю.Л. Трофімова, В.Д. Шадрикова, Є.С. Березняка, Т.М. Десятова, І.А. Зязюна та ін.

Мета нашої статті – проаналізувати конструювання змісту магістерської підготовки майбутніх менеджерів освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. У загальному плані зміст освіти розуміють як систему наукових знань, практичних умінь і навичок, а також світоглядних і морально-етичних ідей, якими повинні оволодіти магістранти в процесі навчальної діяльності. Зміст педагогічної освіти – складне поняття, оскільки ґрунтується на педагогічних закономірностях, принципах, методах і прийомах навчання, а також включає світоглядні й морально-етичні норми існуючих суспільних відносин. Якість змісту освіти